

Barak türkmenleri

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 21 января, 2025

Barak türkmenleri BARAK TÜRKMENLERİ

Barak türkmenlerine taryhy çeşmelerde ilkinji gezek b.e.önü 209-174-nji ýylда ýaşap geçen Oguz kaganyň (megerem bu ýerde Mete han /Mode-Oguz/ barada aýdylýar -t.b.) dessanynda gabat gelýärис. «Oguz kagan» dessanynda baraklaryň Itil (Wolga) derýasynyň demirgazygynda Tümlükler ýurdy diýip tanalýan ýerde ýasaýan bir kowçumdygy aýdylýar we «Gyl-barak – Gara-barak» diýip atlandyrylyar.

Dessanda Oguz kaganyň Tümlükler ýurdunyň ýasaýjylary bolan baraklara garşı goreşi we olary boýun egdirisi gürrün berilýär. Dessany ünsli okasak, onda baraklaryň oguzlardan aýry kowum bolup ýaşandyklaryny görmek bolýar. Elbetde, meseläniň şu tarapyna degişli jikme-jik maglumatlary edinmeli bolýarys. Gelejekde bu barada anyklan käbir taryhy maglumatlarymyzy siziň dykgatyňza ýetireris.

Taryhçy Reşideddin hem şol ýurt barada aýdyp, ol ýerde ýasaýan kowçumy «gylbaraklar» diýip atlandyrýar.

XVIII asyrda Çingiz hanyň ýurduny gezen italyan syáhatçysy Karpini baraklaryň Mongoliýanyň günorta sebitlerinde ýasaýan bir kowçumdygyndan söz açanda, Çinguz hanyň Hindistan ýörişinden dolanyp gelende ýolda baraklara duş gelendigini aýdýar. Çingiz hanleşgerini baraklaryň üstüne sürýär. Baraklar ýeñilmäge az galanda, ulanan bir söwes taktikasy arkaly Çingiz hanyň goşunyny derbi-dagyn edýär.

Taryhçy Karpini bu taktikany şeýle gürrün berýär:

“Baraklar endamlaryny öllänlerinden soñ hamyň yüzünde gaty

gatlak döredýän gumy endamlaryna çalypdyrlar. Endamda guran palçyk üýtgeşik tebigy galkany emele getiripdir. Aldym-berdimli söwes ýaňadandan başlanda, Çingiz hanyň leşgeriniň atýan oklary baraklara tär etmändir we mongollar derbi-dagyn edilipdir».

Bu barada Reşidededdinem:

“Baraklaryň her uruşda palçya girip üç gezek bulanyp çykandan soň emele gelen galyň gatlagy guradyp söwese girmek ýaly taktikalarynyň bardygynadan» söz açýar.

Görüşüniz ýaly baraklar diňe bir ýonejeý ursuwy däl, şol bir wagtyň özünde olar akyl-paýhaslaryny ýerlikli ulanyp ýokary harby taktikalaryna eýe bolupdyrlar.

Käbir taryhy çeşmelerde barak erkekleriniň betnyşan bolýandygy barada aýdýanlarynyň aňyrsynda hem olaryň palçya bulanýan we möjek kelleli şypyrtma geýyän barak ursujylary ýatandyr. Zenanlarynyň aşa owadanlygy bolsa, olaryň söwes hereketlerinde asla gatnaşdyrylmaýanlygyndan bolsa gerek.

«Oguz kagan» dessanyna, taryhçy Reşidededdiniň we syýahatçı Karpininiň berýän maglumatlaryna salgylansak, onda barak taýpasynyň asyl watanyň Itil (Wolga) derýasynyň boýlarydygyny arkaýyn aýtsa bolar.

Baraklar bilen baglanyşykly başga bir maglumata professor Hilmi Ziýa Ükeniň «Anadolynyň dini sosial taryhy» atly kitabynda duş gelmek bolýar.

“Şamanlar Barkta oturarlardy. Otaglarynda bir ojak bilen tagtadan edilen birnäçe basgaçkly merdiwan bolardy. Bu merdiwan göge çykmak üçin bir guraldy. Ajamlaryň Buragy, şamanlaryňam Baragy bardy. Şaman merdiwana münüp Alla bilen görüşmäge” (Agzalan kitap: 57-nji sahypa).

Professor Hilmi Ziýa Üken barak sözünüň manysy barada şeýle diýýär:

“Orhon kitabelerinde (ýazgylarynda) okamak üçin hakanyň ýog üýşmeleňine türki taýpalaryň ählisinden ýogçylar gelerdi. Bir

adam ölen wagtynda onuň mazaryna ýazgylı ullakan daş dikilerdi. Oňa-da «bengütaş» ýa-da «kitabe» diýilipdir. Soňra mazaryň daşynda jaýlananyň dirikä öldüren duşmanlarynyň sanyna deňläp daş goýardylar. Mazaryň uzakdan görünmeli üçin ullakan syryk dikipdirler we başujuna tagtadan ýa-da daşdan kepbejik galdyrardylar. Ynha, şol kepbejige-de «bark» diýlerdi. «Bark» syryklaryň üstünde gurlupdyr we oňa merdiwan bilen girip-çykypdyrlar. Barkyň içinde ölen adamyň egin-eşigi, ýaragy saklanypdyr. Diwarlaryna bolsa onuň ýaşan ömründe görkezen edermenlikleri janlandyrlyp surat çekilipdir, şanyna ýazylan öwgüli odalar asylypdyr. Bular ýaly barklar BUDUNYŇ (ulusyň) aristokratlary üçin gurlupdyr. Garamaýak halkyň mazarlary has sada, ýekeje «kitabeden» we daşlardan bolupdyr».

Kitapda baraklaryň gündelik durmuşyna degişli maglumatlar hem bar. Mysal üçin, «0wallar barak zenanlary başlaryna durnanyň ýelegini dakypdyrlar. Soňra ol towuk ýelegine geçipdir, towguň ýelegi-de wagtyň geçmeli bilen öz ornuny güle beripdir. Häli-häzirem Adana we Tarsus sebitlerinde ýasaýan tahtaçy türkmenleri (tahtaçylaryň aňyrsy baraklardan) başlaryna baraklar ýaly towuk ýelegini dakýarlar».

Baragyň “Berrak” sözünden gelip çykandygy baradaky çaklamanyň gapdalyna olaryň galjaň häsiýetleri, ýüñden we keçeden edilen geýimleri geýyändikleri, ýanlarynda elmydama bir tüýlek it saklaýandyklary, gaýduwsyzlygyň we edermenligiň nyşany bolan «böri şypyrtmasyny» geýyändikleri üçinem “Barak” diylendigini göz öňüne tutmalydyr.

♣ Edebiyatlar:

- 1). Professor Hilmi Ziýa Üken «Anadolynyň dini sosial taryhy»;
- 2). «Oguz Kagan» dessany;
- 3). Italýan syýahatçysy Karpininiň ýazgylary.

#yenidenergenekon Taryhy makalalar